

*Шумейко І. П.,**аспірант кафедри адміністративного та господарського права
Запорізького національного університету*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ПОРУШЕНИХ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ ЗА ДОПОМОГОЮ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Анотація. Статтю присвячено адміністративним процедурам, що призводять до відновлення порушених корпоративних прав або сприяють йому. Виявлено недоліки в правовому регулюванні державної реєстрації юридичних осіб, реєстраційних процедур щодо акцій, виконання рішень за «похідними» позовами, адміністративного оскарження реєстраційних дій. Сформульовано пропозиції, що дозволять подолати вказані недоліки.

Ключові слова: адміністративне оскарження, виконання провадження, корпоративні права, похідний позов, реєстраційна процедура, цінні папери.

Постановка проблеми. Захист і відновлення корпоративних прав переважно досліджуються в контексті розгляду господарськими судами корпоративних спорів (наприклад, статті О.Р. Ковалишина, В.О. Швеця, посібники О.Р. Кібенко, В.М. Кравчука та ін.). Подекуди звертають увагу на адміністративний захист: так, Н.Р. Кобецька констатує, що «такий механізм переважно стосується акціонерів і пов'язаний з особливостями діяльності акціонерних товариств» і визнає, що «більш дієвою, простою і оперативною може стати позасудова форма захисту» [1, с. 311, 314]. Однак на сьогодні відсутнє комплексне дослідження питання участі публічної адміністрації у відновленні порушених корпоративних прав.

Метою статті є виявлення недоліків законодавства в даній сфері та розробка змін, які слід внести для досягнення таких завдань адміністративно-правової протидії порушенням корпоративних прав, як припинення спроби порушення корпоративних прав, унеможливлення подальшого розвитку порушення, що розпочалося, до моменту остаточного вирішення спору про порушення, усунення наслідків порушення, повернення в стан, що існував до порушення, остаточне відновлення (захист) корпоративних прав.

Виклад основного матеріалу. Відновлення порушених прав досягається як використанням засобів захисту, так і застосуванням тимчасових заходів задля уможливлення виконання рішення по суті спору. До останніх відносять заходи забезпечення позову; однак застосування тимчасових заходів можливо і в рамках адміністративних проваджень. У контексті предмету дослідження слід виділити адміністративні провадження, ініційовані на виконання рішення загальних зборів акціонерного товариства: при зміні розміру статутного капіталу – реєстрація випуску акцій, проспекту емісії акцій, змін до проспекту емісії акцій; звіт про результати публічного, приватного розміщення акцій; у випадку припинення товариства – зупинення, відновлення обігу акцій, скасування реєстрації випуску акцій; у випадку зміни типу – заміна свідоцтва про реєстрацію випуску акцій. Саме в рамках таких проваджень можна застосовувати тимчасові заходи, які в разі наявності корпоративного спору забезпечать реальне відновлення порушених прав під час при-

йняття господарським судом рішення по суті спору. Здійснення органами із цінних паперів перевірки законності рішень, дій, бездіяльності емітентів цінних паперів є усталеною міжнародною практикою. Так, відповідно до п. V ст. 9 Закону Бразилії «Про ринок цінних паперів та створення Комісії із цінних паперів та бірж» від 07 грудня 1976 року, Комісія із цінних паперів та бірж Бразилії вправі переглядати в адміністративному порядку незаконні дії та недобросовісну практику адміністраторів, членів фіскальної ради та акціонерів публічних компаній, посередників та інших учасників ринку [2].

Про актуальність питання вжиття тимчасових заходів позасудового (адміністративного) характеру свідчить такий приклад. Ухвалою господарського суду Запорізької області від 20.05.2016 у справі № 908/1323/16 відмовлено в задоволенні заяви про забезпечення позову з посиланням на те, що «вимоги позивачів щодо заборони ... видавати відповідачу свідоцтво про реєстрацію випусків акцій ... жодним чином не впливають на можливість виконання рішення суду про визнання рішень загальних зборів недійсними, а тому є безпідставними... Доводи позивачів щодо ймовірності нових судових спорів і ускладненої процедури відновлення становища, що існувало до порушення, не є достатньою підставою для задоволення відповідної заяви» [3]. Справді, оскільки рішення суду про визнання недійсним рішення загальних зборів не виконується у примусовому порядку, це означає, що необхідність вжиття подібних заходів забезпечення позову відсутня. Однак це не відміняє ускладнень у відновленні становища, що існувало до порушення. Так, у вказаній господарській справі постановою апеляційного суду рішення загальних зборів про зміну типу товариства з публічного на приватне було визнано недійсним. Втім, станом на 28.10.2017, загальнодоступна інформаційна база даних smida.gov.ua все ще містила найменування емітента з типом товариства «приватне». Що свідчить про складнощі в практичному настанні наслідків недійсності рішення загальних зборів та є аргументом на користь запровадження тимчасових заходів позасудового характеру.

Враховуючи викладене, пропонується запровадити автоматичне зупинення розгляду документів у випадку наявності корпоративного спору, де предметом позову буде визнання недійсним того рішення загальних зборів, яке подано реєстральному органу. При цьому обов'язок надання засвідченої копії ухвали на підтвердження факту порушення провадження в такій справі буде покладено на заінтересовану особу – позивача в справі (враховуючи короткий строк розгляду документів, це стимулюватиме акціонерів, не згодних із рішеннями загальних зборів, швидше звертатися до суду, що посилить рівень правової визначеності). У разі ж, якщо в справі набуло законної сили рішення по суті спору (або ухвала про припинення провадження в справі, про залишення позову без розгляду), розгляд документів поновлюватиметься за клопотанням сторони спору.

Подальше прийняття рішення реєструвальним органом здійснюватиметься на підставі результатів розгляду корпоративного спору та відповідатиме принципу обов'язковості судових рішень. Перевагами тимчасових заходів, що вживаються в межах розгляду адміністративного провадження (в запропонованій редакції), над заходами забезпечення адміністративного позову, є їхня безкоштовність (відсутність вимоги сплачувати судовий збір) та передбачуваність застосування (реєструвальний орган лише перевіряє наявність корпоративного спору та відповідність предмету позову поданим емітентом документам і при цьому не застосовує жодних оціночних суджень). При цьому відбувається додержання принципу диспозитивності (розгляд документів не зупиняється і не поновлюється, якщо відсутнє відповідне клопотання).

Фіксація правового становища і його збереження до вирішення спору по суті відбуваються також у порядку виконання судових рішень про заборону вчинення реєстраційних дій і про арешт корпоративних прав. Так, згідно з п.2, 3 ч. 1 ст. 28 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», існують такі підстави для відмови у державній реєстрації: «В Єдиному державному реєстрі містяться відомості про судові рішення щодо заборони проведення реєстраційної дії; у Єдиному державному реєстрі містяться відомості про судові рішення про арешт корпоративних прав» [4]. Остання підстава має місце «в разі державної реєстрації змін до відомостей про юридичну особу, що містяться в Єдиному державному реєстрі, у зв'язку із зміною частки засновника (учасника) в статутному (складеному) капіталі (пайовому фонді) юридичної особи» [4]. Водночас наведене в третьому пункті формулювання непропорційно обмежує дію заходів забезпечення позову у формі арешту корпоративних прав.

Так, зміна частки в статутному капіталі, про яку йдеться у вказаній нормі, не є єдиним способом порушення корпоративних прав, що дозволяє вивести незаконно отримані корпоративні права з-під арешту. Для цього не обов'язково саме змінювати частку; натомість можливе протиправне відчуження частки, внаслідок чого відбудеться не зміна частки, а зміна складу засновників (учасників). Між тим вжита в законі термінологія розділяє поняття «зміна частки» і «зміна складу засновників (учасників)». Враховуючи те, що перше поняття згадується в п. 3 ч. 1 ст. 28 закону, а друге – в ч. 3 ст. 6, п. 10 ч. 4 ст. 17, очевидно, йдеться про різні явища. Таким чином, доцільно викласти п. 3 ч. 1 ст. 28 закону в новій редакції, передбачивши відмову в державній реєстрації в разі арешту корпоративних прав не лише у випадку спроби змінити частку в статутному капіталі, а й у випадку спроби змінити склад засновників (учасників) товариства. Це підвищить ефективність виконання державними реєстраторами ухвал про забезпечення позовів про захист корпоративних прав.

Результатом виконавчого провадження за «похідними позовами», серед іншого, є відновлення порушених корпоративних прав. 03.10.2017 парламентом прийнято в другому читанні законопроект № 6232 від 23.03.2017, яким, зокрема, вносяться зміни до Закону України «Про виконавче провадження», і де частково враховано особливий порядок представництва в справах про відшкодування збитків, завданих господарському товариству його посадовою особою. Однак таке врахування було неповним, зокрема в законопроекті не знайшла продовження сама теза про наявність в учасників (акціонерів), що є сукупно власниками 10 і більше відсотків статутного капіталу (простих

акцій) товариства, права представляти інтереси товариства в силу закону; не набула логічного продовження концепція одноголосного вирішення найбільш важливих питань (зауважимо, що законопроект № 6232 все ж передбачив обов'язкове волевиявлення всіх представників стягувача для укладення мирової угоди, відмови від стягнення і повернення виконавчого документа).

З метою усунення цих та інших прогалин, що перешкоджають ефективно виконувати рішення про захист корпоративних прав учасників товариств, що подали «похідні» («непрямі») позови від імені товариств, пропонується до Закону України «Про виконавче провадження» внести зміни, що передбачають:

1. включення в ст. 16 закону положень, що логічно продовжують концепцію представництва в цих категоріях справ, в тому числі щодо неможливості представництва посадовою особою – боржником інтересів товариства;

2. встановлення в ст. 28 інструменту забезпечення реалізації прав всіма учасниками (акціонерами) – представниками стягувача: документи виконавчого провадження надсилаються всім цим особам;

3. реалізація принципу однакості волевиявлення з питань, що можуть докорінно змінити хід виконавчого провадження, заподіюючи шкоду інтересам учасників товариства, а саме – погодження усіма акціонерами (учасниками) – представниками товариства таких документів (крім заяви про відмову від примусового виконання рішення та мирової угоди, для яких законопроектом № 6232 вже передбачено реалізацію принципу однакості волевиявлення):

1) заяви про відстрочку або розстрочку виконання рішення;

2) заяви про припинення виконавчого провадження (назва такої заяви передбачена ст.37 закону в редакції законопроекту № 6232);

3) заяви про відмову залишити за собою майно боржника, нереалізоване під час виконання рішення;

4) заяви про визначення рахунків, на які слід перераховувати стягнуті грошові кошти;

5) згоди стягувача на визначення вартості майна боржника;

6) заяви про звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника без застосування примусового звернення стягнення на майно боржника;

7) заяви про відмову від скарги на рішення, дії або бездіяльність виконавців та посадових осіб органів державної виконавчої служби;

4. можливість перерахування коштів стягувачу та передачі майна стягувачу в рахунок погашення боргу, якщо керівником, підписантом та особою, яка вправі представляти стягувача без довіреності, є сам боржник, лише за письмовою згодою усіх учасників (акціонерів) – представників стягувача.

Відновлення порушених корпоративних прав відбувається також шляхом скасування реєстраційної дії, проведеної на підставі незаконних документів. Таке скасування можливо або в процедурі розгляду скарги, або в порядку виконання судового рішення, що тягне за собою скасування реєстраційних дій. Порядок оскарження реєстраційних дій визначено ст. 34 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» і потребує доопрацювання. Важливим недоліком існуючого порядку оскарження є штучні перешкоди в доступі заявника до оскарження. Йдеться про те, що в разі оформлення скарги без дотримання вимог, визначених ч. 5 ст. 34 вищезазначеного закону, в задоволенні скарги буде відмовлено на підставі п. 1 ч. 8 ст. 34 закону.

Особі, що приведе свою скаргу у відповідність до вимог закону і в межах строку знову звернеться зі скаргою, буде повторно відмовлено в її задоволенні, на цей раз із посиланням на п. 5 ч. 8 ст. 34 закону. У такий спосіб законодавець позбавив скажників права на помилку, і будь-який формальний недолік скарги призводить до позбавлення можливості в подальшому оскаржити реєстраційну дію.

При цьому на рівні Порядку розгляду скарг у сфері державної реєстрації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 № 1128, передбачено інший правовий наслідок недотримання формальних вимог до скарги: відповідно до абз. 1 п. 7 порядку, в разі коли встановлено порушення вимог Законів щодо строків подання скарги, вимог щодо її оформлення та/або щодо документів, що долучаються до скарги, суб'єкт розгляду скарги на підставі висновку комісії приймає мотивоване рішення про відмову в розгляді скарги без розгляду її по суті [5]. Водночас це суперечить чинній редакції закону, тому в разі порушення заявником формальних вимог до скарги комісія відмовить саме в задоволенні скарги, а не в її розгляді. Крім того, в зазначеному підзаконному акті не вказано правових наслідків відмови в розгляді скарги без її розгляду по суті, а саме – чи має право заявник у межах встановленого строку звернутися зі скаргою повторно, після усунення формальних недоліків. Тому прагнучи дотримання принципу доступності і забезпечення права на захист, запропоновано ч. 5 ст. 34 закону доповнити абзацом: «Якщо скарга подана без додержання вимог, що містяться в цій частині, орган, що розглядає скаргу, приймає наказ про відмову в розгляді скарги без розгляду її по суті. Наявність такого наказу не перешкоджає заявнику після усунення недоліків скарги повторно звернутися зі скаргою з такого самого питання в межах строку, встановленого частиною третьою цієї статті».

Скасування реєстраційних дій також можливе на підставі судового рішення. Такі судові рішення можна поділити на дві групи: перша – це постанови адміністративних судів про визнання реєстраційних дій протиправними та зобов'язання скасувати реєстраційну дію; друга – судові рішення, які не встановлюють протиправності дій державного реєстратора, але є підставою для скасування реєстраційних дій. До останніх належать рішення та постанови господарських судів про визнання недійсними редакцій статутів, рішень загальних зборів, наглядових рад. Водночас на сьогодні в законодавстві відсутні недвозначні норми про те, яке рішення тягне який правовий наслідок, а лише міститься перелік судових рішень навіть без вказівки на те, що реєстраційні дії, проведені на їх підставі, мають бути скасовані. Це змушує учасників товариств вдаватися до додаткового способу захисту порушених прав – зобов'язання скасувати реєстраційні дії. Відтак пропонуються зміни до ч. 3 ст. 25 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», де передбачити, що:

1) судові рішення про визнання повністю або частково недійсними рішення засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу, або визнання повністю або частково недійсними змін до установчого документу юридичної особи є підставою для скасування реєстраційної дії, проведеної на підставі такого рішення та / або таких змін до установчого документу;

2) у випадку, якщо скасована реєстраційна дія полягала в зміні розміру статутного (складеного) капіталу (пайового фонду) юридичної особи, зміні складу засновників (учасни-

ків) – державний реєстратор одночасно скасовує всі наступні реєстраційні дії, проведені щодо юридичної особи, крім внесення змін до інформації про кінцевих бенефіціарних власників (контролерів), про місцезнаходження та про здійснення зв'язку з юридичною особою;

3) у випадку, якщо скасована реєстраційна дія полягала в зміні керівника, підписанта юридичної особи – державний реєстратор одночасно скасовує всі наступні реєстраційні дії, аналогічні за характером змін тій, яка була скасована;

4) у випадку, якщо скасована реєстраційна дія полягала в зміні відомостей про органи управління юридичної особи, – державний реєстратор одночасно скасовує всі наступні реєстраційні дії, проведені на підставі рішень органу управління юридичної особи, який з'явився в результаті таких змін.

Запропоновані зміни, по-перше, містять у собі правило «недійсне рішення органу юридичної особи або недійсна редакція установчого документу призводить до скасування реєстраційної дії». Це правило дозволить не застосовувати додаткові способи захисту для захисту корпоративних прав, а отже, підвищить ефективність такого захисту. По-друге, якщо було незаконно змінено розмір статутного капіталу (а при його збільшенні чи зменшенні розмір часток учасників також змінюється) або незаконно змінено склад учасників – всі подальші рішення органів управління та редакції статуту є незаконними, оскільки прийняті без дотримання прав учасника, права якого були порушені першими змінами. Тому, щоб таким учасникам не подавати численні нові позови з метою поновлення даних у реєстрі, – такі наступні реєстраційні дії слід скасовувати. Виняток пропонується передбачити для тих реєстраційних дій, які, згідно з п.2 ч.4 ст.17 закону, не потребують рішення органу юридичної особи (зміна місцезнаходження, зміна кінцевого бенефіціарного власника, зміна інформації про здійснення зв'язку). По-третє, якщо було незаконно змінено керівника, то керівник, звільнений протиправно, має бути поновлений на роботі. Це має спричинити звільнення чинного керівника на підставі п. 6 ч. 1 ст. 40 КЗпП України. Тому, в разі скасування реєстраційної дії про зміну керівника, скасуванню мають підлягати також всі подальші зміни керівника, адже лише в такий спосіб відновиться чинність законного запису в реєстрі. Аналогічну норму слід запровадити і щодо підписантів, адже поновлення законного запису в реєстрі можливо лише після скасування всіх наступних аналогічних реєстраційних дій. По-четверте, якщо було протиправно внесено зміни про органи управління юридичної особи, то всі рішення нового органу є протиправними, оскільки такий орган управління ніколи не утворювався. Тому доцільно скасовувати реєстраційні дії, зроблені на підставі рішень незаконно утвореного органу управління.

Відповідь на питання, як запропоновані зміни співвідносяться з презумпцією дійсності рішень органів управління юридичної особи, є такою. По-перше, всі запропоновані випадки скасування подальших реєстраційних дій ґрунтуються на тому, що перша є незаконною в силу наявності судового рішення про це, а незаконність першої породжує незаконність всіх подальших. По-друге, державний реєстратор, скасовуючи реєстраційну дію, не робить правового висновку щодо законності рішень органів управління, а просто виконує приписи закону. Законний склад учасників юридичної особи, за наявності бажання, не позбавлений можливості ініціювати нові реєстраційні дії. По-третє, досвід подібного врегулювання цього питання вже мається, адже до внесення змін Законом України № 835-VIII від 26.11.2015 норма, яка передбачала скасування

всіх реєстраційних дій, проведених після скасованих змін до установчих документів, існувала в редакції ч. 1 ст. 31 Закону. Однак вказана редакція передбачала прийняття судами додаткових рішень про скасування подальших реєстраційних дій; водночас, судова практика свідчила про розбіжності в тлумаченні норми. Як приклад, можна навести ухвали господарського суду Запорізької області від 21.09.2015 у справі № 908/1322/15-г та від 25.01.2016 у справі № 908/453/14. Отже, попередня законодавча модель вирішення питання про долю реєстраційних дій, наступних після скасованої, була недосконалою. Тому її застосування в змінах, що пропонуються, передбачено з урахуванням негативної судової практики: запропоновано автоматичне скасування подальших реєстраційних дій у силу припису закону, без необхідності ухвалення судом додаткового рішення.

Висновки. Отже, відновлення порушених корпоративних прав за допомогою реалізації повноважень суб'єктів публічного адміністрування можна зробити дієвішим шляхом внесення запропонованих змін до Законів України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», «Про виконавче провадження», Порядку розгляду скарг у сфері державної реєстрації, Порядку реєстрації випуску акцій при зміні розміру статутного капіталу акціонерного товариства, Порядку скасування реєстрації випусків акцій, Порядку заміни свідоцтва (свідоцтв) про реєстрацію випуску (випусків) емісійних цінних паперів у зв'язку зі зміною найменування емітента та/або забезпеченням існування іменних цінних паперів у бездокументарній формі. Пріоритетним напрямком є розвиток тимчасових заходів адміністративного характеру, які забезпечують збереження існуючого правового становища сторін до вирішення спору: зупинення реєстраційних процедур Національною комісією із цінних паперів та фондового ринку, відмова у вчиненні реєстраційних дій щодо юридичної особи через дію відповідної заборони. Вдосконалення потребують процедура розгляду скарг у сфері державної реєстрації (щодо доступу особи до оскарження), виконавче провадження за «похідними» позовами, скасування реєстраційних дій на підставі судових рішень (врегулювання наслідків тих чи інших рішень та вирішення питання подальшої дії записів, наступних після скасованого).

Література:

1. Корпоративне право України: підручник / В.В. Луць, В.А. Васильєва, О.Р. Кібенко, І.В. Спасибо-Фатєєва [та ін.] ; за заг. ред. В.В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 384 с.

2. Dispõe sobre o mercado de valores mobiliários e cria a Comissão de Valores Mobiliários [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/leis/L6385.htm#art4c.
3. Ухвала господарського суду Запорізької області від 20 травня 2016 року у справі № 908/1323/16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57816893>.
4. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.
5. Про затвердження Порядку розгляду скарг у сфері державної реєстрації : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 року № 1128 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1128-2015-п/paran9#n9>.

Шумейко И. П. Обеспечение эффективного восстановления нарушенных корпоративных прав с помощью реализации полномочий субъектов публичного администрирования

Аннотация. Статья посвящена административным процедурам, приводящим к восстановлению нарушенных корпоративных прав или ему способствуют. Выявлены недостатки в правовом регулировании государственной регистрации юридических лиц, регистрационных процедур относительно акций, исполнения решений по «производным» искам, административного обжалования регистрационных действий. Сформулированы предложения, позволяющие преодолеть указанные недостатки.

Ключевые слова: административное обжалование, исполнительное производство, корпоративные права, производный иск, регистрационная процедура, ценные бумаги.

Shumeiko I. Ensuring the effective restoration of violated corporate rights using the powers of public administration

Summary. The article is devoted to administrative procedures that lead to the restoration of violated corporate rights or facilitate it. The article reveals deficiencies in the legal regulation of state registration of legal entities, registration procedures for shares, execution of decisions on «derivative» lawsuits, administrative appeal of registration actions. The article include proposals that overcome these shortcomings.

Key words: administrative appeal, corporate rights, derivative lawsuit, executive procedure, registration procedure, securities.